

ריאיון

צביקה סרפר מחבר בין עולמות

מאת: [ענת מוניץ](#)

פרופ' צביקה סרפר (תמונת יחסי ציבור)

דיקאן הפקולטה לאמנויות באוניברסיטת תל אביב על הסדרה היחידה מסוגה שקושרת בין עולם היידיש ללאדינו

הילכו שניים יחדיו בלתי אם נועדו? סדרת הדקאן החדשה של הפקולטה לאמנויות באוניברסיטת תל אביב - "יצירות אמנות מעולם היידיש והלאדינו" - מאשרת נחרצות את האמרה הנביאית, ומחברת שני קצוות של תרבותנו דרך הפריזמה של האמנויות - תיאטרון וקולנוע, ציור ומוזיקה, אמנות פלסטית ואדריכלות.

דקאן הפקולטה לאמנויות, פרופ' צביקה סרפר, ורכזת היחידה להשתלמויות ופרויקטים בפקולטה, יפעת פרל, יצרו את הסדרה המיועדת לקהל הרחב, וכוללת פסיפס מרתק של מפגשים הסוקרים את האמנויות שנבעו מתרבות היידיש למול אלו שהתפתחו בתרבות הלאדינו.

” חשוב לנו להראות את אותם יסודות, איך הם מגיעים משתי התרבויות, כדי לחוות אותם במשותף. החיבור הזה לא נעשה עדיין בשום מקום. פנייה אל המקורות האלה ועבודה איתם בצורה עכשווית יכולה להוביל אותנו ליצירות אחרות, בלתי צפויות, לעושר תרבותי מקומי ובינלאומי שרק ילך ויתרחב.”

כשהיידישע מאמע התאהבה בלאדינו

"הרעיון לסדרה הזאת נולד מתוך משהו מאוד אישי", משתף סרפר, מומחה לתיאטרון יפני המופקד על אחת מהרצאות הסדרה - "בין שני עולמות: תפיסה יפנית בהצגת המחזה היידי 'הדיבוק' בשפה העברית". "אימא שלי, ששפת האם שלה יידיש, מתגוררת במקום מסוים ובכל פעם שקיימו שם ערב שירה בלאדינו, היא הלכה לשמוע. אחרי כמה זמן ראיתי שהיא שרה את השירים בעצמה, והסתכלתי המום – איך אדם שבא מתוך תרבות היידיש מסוגל לא רק לקבל את תרבות הלאדינו אלא אפילו לאהוב אותה עד כדי כך שהיא לא מוכנה לפספס אף ערב כזה".

"התחלתי לקלוט כמה אנחנו מתעלמים מהאוצרות האמנותיים שבאים מן התרבויות האלה, הלאדינו והיידיש, מזניחים את המורשת שלנו. ואני לא מדבר על השפות, או על יצירות ספרותיות, שדווקא כן זכו להתייחסויות,

אלא על האמנויות האחרות – תיאטרון, קולנוע, מוזיקה, ציור, אדריכלות."

תן דוגמא.

"קחי את דד'גאן ושומאכר, שני הקומיקאים הידיים שעלו לארץ אחרי מלחמת העולם השנייה וקיבלו כתף קרה מן הממסד שאסר על הופעות ציבוריות ביידיש. הם יצרו סאטירה פוליטית לא פחות רלוונטית מ'ארץ נהדרת' או הגששים, עם הומור מופלא, אבל אי אפשר לומר שהם הפכו לנכס צאן ברזל בתרבות שלנו. מעטים בארץ בכלל שמעו עליהם."

דד'גאן ושומאכר בסרט היידי "אונדזערע קינדר", פולין, 1948 (מקור: וויקיפדיה)

חדשני, מרתק ומעורר השראה

למה עד עכשיו לא יצרתם את הסדרה הזו?

"זה לא היה פשוט כי רצינו להעמיד את הרצאות היידיש והרצאות הלאדינו אלה מול אלה, מה שהצריך חיפוש יסודי. הבנו שלא נוכל להסתפק בשני מרצים - אחד לסמסטר א' ואחד לסמסטר ב' כמו בסדרות הדקאן הסטנדרטיות - אלא נצטרך למצוא מומחים לכל נושא, להרצאות חד פעמיות.

"החלטנו להביא שתי יועצות, אחת לכל תרבות: פרופ' חנה וירט נשר, ראש המכון ללשון, ספרות ותרבות היידיש ע"ש משפחת גולדרייך באוניברסיטת תל אביב, ופרופ' תמר אלכסנדר, אוניברסיטת בן גוריון ויו"ר הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו. בעזרתן בחרנו כל מרצה בקפידה, הייתי מעורב באופן מוחלט בגיבוש הסדרה, ואני גאה בתוצאה – יצאה סדרת מפגשים מרתקת ומעוררת השראה. משהו שלא עשו עד היום."

בעשור האחרון דווקא התפתח טרנד של עיסוק בתרבויות המוצא שלנו להבדיל מתפיסת כור ההיתוך שאבד עליה הכלח.

"זה נכון, יש הרבה פתיחות בארץ לאירועים שעוסקים בתרבות היידיש או בלאדינו בנפרד, אבל אף אחד עוד לא העמיד אותם אחד מול האחר, הצליב ביניהם."

אז זו בעצם המטרה? השוואה בין היידיש והלאדינו בראי האמנויות?

"זה הרבה יותר מזה. חשוב לנו להראות את אותם יסודות, איך הם מגיעים משתי התרבויות, אבל לא דווקא לשם ההשוואה האקדמית, למרות שגם לה יש מקום, אלא כדי לחוות אותם במשותף. לקבל אותם ביחד. לראות גם את זה וגם את זה, ולחבר בין השניים. החיבור הזה לא נעשה עדיין בשום מקום. חשוב לי לציין שהסדרה לא עוסקת בשפות של היידיש והלאדינו, אלא בחשיפת האוצרות האמנותיים של העם היהודי, וקבלת השראה מהם."

אתם חותרים ליצור ארסנל של מקורות השראה תרבותיים שישיעו על האמנות המקומית העכשווית? שישנו את ההווה?

"בדיוק. אנחנו רוצים ליצור אמנות מודרנית עם אוריינטציה של מורשת התרבות היהודית, ובשביל זה צריך להכיר אותה. את יכולה לראות השפעות כאלה אצל **שייקה אופיר** שהיה נשוי לבתו של שומאכר, וסביר להניח שהשאיפה שלו במקור הייתה להיות פנטומימאי, אך ייתכן שהקרבה אל הקומיקאי היידי הובילה אותו להיות קומיקאי בעצמו. דוגמא אחרת היא במחזה היידי 'הדיבוק' שביימתי ב-2002 – מחזה שתורגם לעברית על ידי **ביאליק**, והעסיק אותי מאוד בתור מומחה לאסתטיקה של התיאטרון היפני. 'הדיבוק' שלי נתן השראה להרבה אנשים, וקיבלתי עליו הרבה תגובות. פנייה אל המקורות האלה ועבודה איתם בצורה עכשווית יכולה להוביל אותנו ליצירות אחרות, בלתי צפויות, לעושר אמנותי מקומי ובינלאומי שרק ילך ויתרחב."

מימין: ענת עצמון (תמונת יחסי ציבור). משמאל: ארז נבון (מקור: צילום מסך יו טיוב)

"הדיבוק" vs "בוסתן ספרדי"

השילובים בסדרה מניבים כל מיני הפתעות מרנינות – כמו ההרצאה הפותחת בסמסטר א' שמעביר ארז נבון, בנו של יצחק נבון, כותב המחזה "בוסתן ספרדי" - מול זו שפותחת את סמסטר ב' מאת ענת עצמון, בתו של מייסד תיאטרון היידישפיל שמוליק עצמון ושחקנית בתיאטרון בעצמה.

"כן, הייתי מורה למשחק ולתנועה של ענת עצמון בתיאטרון צה"ל וכשפניתי אליה היא נענתה בחיוב רב לקחת חלק בסדרה. המעבר שהיא עשתה, מהדימוי הצברי הישראלי הצעיר למשחק בתיאטרון היידיש בגלל אבא שלה, מאוד עניין אותי. מצד שני, ארז נבון מראה את דרך היצירה של 'בוסתן ספרדי' מהזווית המשפחתית. ההקבלה קשורה כמובן לכך שהם דור ההמשך אבל גם לאיזו מגמה מעניינת ששמתי לב אליה: במשך שנים רבות, הפקת הדגל של תיאטרון הבימה הייתה הצגת המחזה היידי 'הדיבוק', בעוד שבעשור האחרון הפקת הדגל היא 'בוסתן ספרדי' מתרבות הלאדינו. זה מראה את ההשפעה של שני הצדדים, ואיך הם מזינים את התרבות והאמנות שלנו."

בוסתן ספרדי מאת יצחק נבון. הפקת תיאטרון הקאמרי, 1970. בימוי: יוסף מילוא

"הקבלות נוספות יש בין ההרצאות של פרופ' דוד קאסוטו, הנכד של קאסוטו המפורסם, שידבר על האדריכלות בבתי הכנסת של מגורשי ספרד כיצירות אמנות, ומולו אריאלה אמר שתרצה על אדריכלות וציור בבתי הכנסת במרכז ובמזרח אירופה. היצירות מגיעות משתי התרבויות, ונראה בהן דברים דומים ודברים שונים, אבל מה שחשוב בעיניי הוא שנחווה את שניהם יחדיו.

מימין: פרופ' שמואל רפאל. משמאל: פרופ' דוד קסטנו (מקור: אתר וויקיפדיה)

"בתחום התיאטרון, המקביל שלי הוא פרופ' שמואל רפאל מאוניברסיטת בר אילן שידבר על השפעת הלאדינו בתיאטרון הישראלי, דרך שני מקרי בוחן. אני, כאמור, ביימתי מחזה יידי – ושתי ההרצאות משקפות אנשים שיוצרים עם האמנות המסורתית יצירות חדשות, עכשוויות, בינלאומיות, שנותנות משמעות למורשת היצירתית שלנו."

הדיבוק עם אסתיקה יפנית. בימוי: צביקה סרפר, דיקאן אוניברסיטת תל אביב

אם כבר בהרצאתך עסקינן, אתה יכול להסביר את מהות הקשר בין התיאטרון היפני לתיאטרון היידי? קשה לי לחשוב על שתי תפיסות יותר מרוחקות זו מזו.

"השם המקורי של המחזה 'הדיבוק' היה למעשה - 'בין שני עולמות', ופה בדיוק נמצא הקשר. זה סיפור שמתקיים בין עולם החיים לעולם המתים, דמות של מת שחוזרת לעולם הזה: 'על מה ולמה, יורדת הנשמה, מאיגרא רמה לבירא עמיקתא – ירידה צורך עלייה היא'. זהו השיר שפותח ומסיים את המחזה. אני חונכתי על ברכי מסורת התיאטרון היפני שעוסקת בלי סוף ברוחות, ואין ספק שיש דמיון רב בין המחזה היידי הזה למחזות יפניים רבים. גם אני מרגיש ככה – בין העולם היהודי לעולם היפני. ביימתי את המחזה ב-2002, והוא הוקרן בווידאו במקומות רבים בעולם – לוס אנג'לס, ברלין, סן פרנסיסקו, אמסטרדם וטוקיו. הצגנו בעברית עם כתוביות בשפות שונות בווידאו, ואנשים מאוד התחברו לזה. דוקטורנטית ממוצא אפרו-אמריקאי, מאוניברסיטת קליפורניה בלוס אנג'לס אמרה לי 'הרגשתי שההצגה מתרחשת בקהילה שלי', וזו

הייתה מבחינתי המחמאה הכי גדולה".

"אגלה לך עוד סוד: אני חולם לעשות עיבוד לעברית לעוד מחזה יידי לא מפורסם ולהחיות אותו. יש לנו אוצרות בלומים ממקורות שזנחנו אותם, ואני מרגיש שכדקאן הפקולטה לאמנויות מחובתי לתרום לשימורם דרך החייאתם מחדש. זה ייצור לנו עושר תרבותי גדול יותר כיהודים וישראלים - לחשוף דברים פחות ידועים, להבין את המורשת האמנותית שלנו מתוך מבט עכשווי ומודרני."

הדיבוק עם אסתטיקה יפנית. בימוי: צביקה סרפר, דיקאן אוניברסיטת תל אביב

תמצות של המהות

באופן כללי, התרבות היידית זכתה בארץ ליותר תשומת לב, לפחות מבחינה מחקרית, מאשר הלאדינו. האם זה נובע מאפליה או שיש פחות נכסי צאן ברזל בתרבות הלאדינו?

"אני לא חושב שיש אפליה, וגם לא שיש פחות אוצרות אמנותיים בתרבות הלאדינו. בכל אחת מהתרבויות יש תחומים יותר מפותחים ופחות מפותחים. הקולנוע היידי, למשל, היה מאוד מפותח - דוגמא לכך הוא הסרט המדהים 'הדיבוק' שנעשה ב-1938 בפולין, ויהיה נושא אחת ההרצאות - לעומת סרטים בלאדינו שכמעט לא קיימים. שירה בלאדינו, לעומת זאת, יש מכאן ועד להודעה חדשה, וזה מוכיח ששתי התרבויות התפתחו באופנים שונים. באופן כללי המחקר האקדמי עסק בעיקר בספרות ובשפה משתי התרבויות, ולכן החלטנו להתעלם מהתחום הזה ולעסוק באמנויות שזכו להרבה פחות חשיפה."

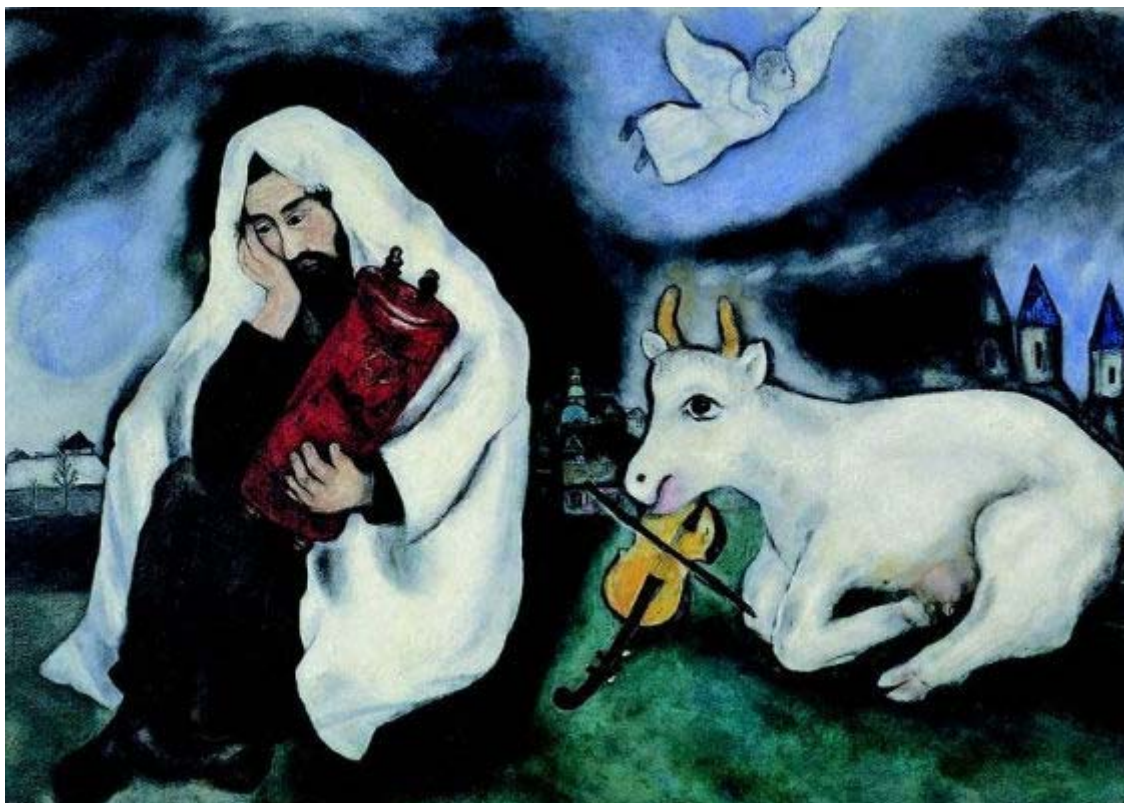
פרופ' צביקה סרפר (תמונת יחסי ציבור)

למה בעצם נעדרת מהסדרה תרבות יהודים יוצאי ארצות ערב?

"אי אפשר להכיל הכול. התייעצנו עם שתי פרופסוריות מובילות בתחום שיתמקדו בשתי התרבויות האלה. העושר התרבותי והאמנותי של יהודים מארצות ערב הוא מדהים, ומוכן שיכולנו לשלב גם אותו בסדרה, אבל

העדפנו ליצור סדרה ממוקדת בתחום.

"תהליך בחירת המרצים היה ארוך ולא פשוט, והתקיים בתקופה שבה הייתי עסוק בטוקיו בעבודת מחקר חשובה, ולמרות זאת ראיתי לנכון להשקיע את מירב תשומת הלב בבחירת המרצים. כל אחד מהם תורם את המומחיות הייחודית שלו – את הדבר שהכי יקר לליבו ושהכי קשור אליו. זה ממש תמצות של המהות, של המחשבה ושל היצירה שלו, מרוכז משתי התרבויות הנפלאות האלה."

מארק שאגל, בדידות, 1933. שמן על בד, 169X102 מתנת האמן, 1953. אוסף מוזיאון תל אביב לאמנות (צילום: מוזיאון תל אביב לאמנות)

סדרת המפגשים "יצירות אמנות בעולמות הקסומים של היידיש והלאדינו" תחל ב-7 בנובמבר 2017, ותתקיים לאורך שנת הלימודים האקדמית בפקולטה לאמנות באוניברסיטת תל אביב. ימי ג' בין השעות 18:15-19:45, באולם פאסטליכט, בניין מכסיקו. חניה חופשית בקמפוס למשתתפי הסדרה. מחיר לסמסטר: יחיד - 500 ₪, זוגי - 900 ₪. מחיר למנוי שנתי: יחיד - 800 ₪, זוגי - 1,400 ₪. הרשמה בטלפון: 03-6405400, או בכתובת המייל: art4u@tau.ac.il הסדרה תינתן בשפה העברית

[למועדי מופעים <](#)

תאריך יצירה: 30/10/2017

כתבות נוספות

אוצרות אמנותיים מעולם היידיש והלאדינו

קישורים

לפירוט המפגשים באתר אוניברסיטת תל אביב